

*Dragan ĐUKANOVIĆ*¹

*UDK: 342.8(497.1)
Bibliid 0025-8555,58(2006)
Vol. LVIII, br. 4, pp. 513-536
Izvorni naučni rad
Decembar 2006.*

IZBORNI SISTEMI U ZEMLJAMA NASTALIM NA PODRUČJU NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE

ABSTRACT

The author explores the genesis and development of electoral systems in the states created in the territory of the former Yugoslavia. The paper does a comparative analysis of the most significant components and characteristics of the electoral systems in the South Slavic states – the highest averages methods, forms of candidature, modes of voting, levels of electoral constituency, methods of translating votes into seats and levels of a qualified suffrage. It also deals with the effects of implementation of the majority, mixed and proportional electoral systems in the mentioned group of countries during the last decade, particularly considering the representation of minority ethnic communities in their supreme legislative bodies.

UVODNE NAPOMENE

Usavremenoj političkoj nauci postoji nekoliko stotina definicija izbornih sistema. No, on u osnovi predstavlja „institucionalni modus unutar kojega birači izražavaju svoje političke preferencije u obliku glasova i unutar kojega se glasovi birača pretvaraju u mandate.”² Izborni

-
- 1 Dr Dragan Đukanović, istraživač saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
 - 2 Odrednica: „Izborni sustav”, u: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb, 2003, str. 160-1.

sistem je, dakle, deo šireg izbornog prava, koji u sebi uključuje izborni obrazac (većinski ili proporcionalni), izborne jedinice, izorno takmičenje, glasanje, metode pretvaranja glasova u mandate i izborni cenzus.³

U odnosu na izborni obrazac, izborni sistemi se dele na većinske i proporcionalne, ali postoji i veliki broj „mešovitih” izbornih sistema.⁴ Većinski izborni model doprinosi tome da „pobednik nosi sve”, bilo sa relativnom ili apsolutnom većinom, ili pak u okviru jednokružnih ili dvokružnih izbora. Model dvokružnih većinskih izbornih sistema je s početka protekle decenije dominirao u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj, gde su u drugi izborni krug ulazili kandidati za poslanike/zastupnike u njihovim predstavničkim telima, a koji su osvojili manje od 50% glasova. Sa druge strane, proporcionalni izborni sistemi počiva na raspodeli mandata u parlamentu u skladu sa brojem, odnosno na izborima dobijenim procentom osvojenih glasova.

Glasanje kao oblik ispoljavanja volje birača prema pojedinim kandidatima i listama, takođe predstavlja jednu od temeljnih komponenti izbornog sistema. Ono se može obavljati putem takozvanih zatvorenih i otvorenih lista. Zatvorene liste podrazumevaju da svaki glasač može da se opredeli isključivo za jednog kandidata, odnosno listu, koja je prethodno utvrđena od strane podnosioca – političke partije ili koalicije. U tom smislu važno je ukazati i na to da ove liste mogu biti zatvorene blokirane i zatvorene neblokirane. Zatvorene blokirane liste podrazumevaju da je stranačko ili koaliciono rukovodstvo određene izborne liste ranije utvrdilo listu kandidata za poslanike, nakon čega ne postoji mogućnost da se redosled na njima menja. Zatvorena neblokirana lista dopušta biračima da unutar ponuđene liste glasaju za pojedine kandidate, te da na taj način utiču na raspored mandata pojedine političke partije ili koalicije. U okviru ovakvih lista partijsko i koaliciono rukovodstvo utvrđuje samo spisak kandidata, dok o njima odlučuju građani na izborima. Otvorene liste, ostavljaju mogućnost biračima da u postupku glasanja izražavaju određene preferencije, i to tako što mogu glasati za više kandidata sa različitim stranačkih lista.

Kada se govori o načinu, odnosno obliku glasanja, postoji mogućnost primene načela „jedan glas”, gde jedan birač može birati samo

3 Ibidem, str. 160.

4 Ibidem, str. 150-1. Videti i: Đovani Sartori, *Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 21-7.

jednog kandidata, dok sa druge strane preferencijalno glasanje podrazumeva mogućnost sastavljanja svojevrsne liste potencijalnih kandidata od strane birača. U svim zemljama nekadašnje Jugoslavije dominira načelo „jedan glas”, izuzimajući Republiku Sloveniju, u kojoj je za pripadnike mađarske i italijanske manjine predviđena mogućnost preferencijalnog glasanja prilikom izbora poslanika iz reda ovih etničkih zajednica u Državnom zboru.

Jedan od ključnih segmenata izbornih sistema predstavlja odabir metode za pretvaranje glasova birača u mandate. U tom kontekstu na našem području dominiraju dve metode, i to D’Ontova (D’Hondt) i Sent–Lagijeva (Sainte–Laguë). Pored ovih metoda za raspodelu mandata, a u okviru proporcionalnih izbornih sistema postoje i Adamsova (Adams), Andreova (Andrc), Hantingtonova (Huntington) i Imperialiejeva (Imperiali) metoda.⁵

D’Ontova metoda, nazvana prema belgijskom matematičaru Viktoru D’Ontu (Victor D’Hondt – 1841-1901), prvi put je bila primenjena 1899. godine u Belgiji, dok se danas ona primenjuje u većini evropskih zemalja (Italija, Austrija, Finska, Belgija, itd.).⁶ Navedena metoda počiva na takvom rasporedu mandata koji podrazumeva da se ukupni broj glasova, koje je osvojio kandidat ili lista, deli „pravilnim” nizom delilaca (npr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7...), a u zavisnosti od broja učesnika u izbornom procesu. Mandat, dakle, u skladu sa navedenim mandatom dobija ona politička partija koja ima najveći količnik.

Sent-Lagijeva metoda nazvana je po francuskom matematičaru Andre Sent-Lagiju (André Sainte-Laguë – 1882-1950). Prema ovoj metodi se, za razliku od D’Ontove, ukupan broj glasova, koje je osvojila pojedina lista ili kandidat, deli sa neparnim nizom brojeva (npr. 1, 3, 5, 7, 9...), a u zavisnosti od broja učesnika u izbornom procesu. Danas je ova metode zamenjena, odnosno modifikovana, time što se umesto početnog broja 1, koristi delitelj 1,4. Ovim je učinjen izvestan ustupak manjim političkim partijama, kojima povećanje delitelja pomaže zbog dobijanja brojeva mandata sa manjim ostatkom.⁷ Modifikovana verzija Sent-Lagijeve metode

5 Odrednica: „Metode najvećeg broja”, u: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 233-4.

6 Odrednica: „D’Hondtova metoda”, u: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 61-2.

7 Odrednica: „Sainte-Laguëova metoda”, u: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 330-1.

danas se koristi prilikom raspodele mandata u predstavničkim telima pojedinih nordijskih zemalja (Švedska i Norveška).

Razlika između D'Ontove i Sent-Lagijeve metode prilikom utvrđivanja broja mandata u predstavničkim telima uglavnom je samo matematička, te nije toliko drastična da bi mogla suštinski uticati na preraspodelu osvojenih mesta u parlamentu.

Pored već navedenih metoda, koje su kako je i naglašeno dominantne u postjugoslovenskim državama, postoji i Hareova kvota, nazvana prema engleskom advokatu Tomasu Hareu (Thomas Hare – 1806-1891).⁸ Na osnovu ove kvote, raspodela mandata između izbornih aktera se vrši tako što se ukupni broj osvojenih glasova podeli ukupnim brojem mandata, koji se dele u izbornoj jedinici, čime se dobija tzv. izborni broj. Broj osvojenih mandata utvrđuje se potom tako što se broj glasova svakog subjekta koji je učestvovao u izbornom procesu podeli sa navedenim izbornim brojem. Na osnovu primene Hareove kvote, takođe, glasači samostalno ispisuju imena kandidata prema redosledu vlastitih preferencija. Svi prekobrojni glasovi „prenose” se na druge preferencije, sve dok se kandidati sa začelja liste u potpunosti ne eliminišu.⁹

IZBORNI INŽENJERING: KAKO IZABRATI ADEKVATAN IZBORNI SISTEM?

Vodeći mislioci savremene politikologije Arend Lajphart (Arend Lijphart) i Đovani Sartori (Giovanni Sartori) ističu da je izborni sistem veoma bitan segment političkog sistema od čijeg oblikovanja suštinski zavisi i njegova priroda. U savremenim političkim sistemima dilema vezana za izbor između većinskog i proporcionalnog (i njegovih brojnih varijanti) sistema bila je neretko dovođena u blisku relaciju sa širim definisanjem političkog sistema, odnosno izborom između predsedničkog ili parlamentarnog sistema organizacije vlasti. Đovani Sartori smatra da je reinženjering i odabir izbornog sistema bio fundamentalan za (re)konstituisanje demokratije u postsocijalističkim društvima.¹⁰ Jedna od osnovnih karakteristika valjano izabranog izbornog sistema jeste i njegova

8 Odrednica: „Hareova kvota”, u. Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 106.

9 Đovani Sartori, *Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi*, op. cit., str. 36-7.

10 Ibidem, str. 46-9.

prihvatljivost za većinu, ili pak sve vodeće političke faktore. Naravno, to u konačnom sledu događaja treba da dovede do potpune stabilizacije političke i partijske scene, kao i smanjenja intenziteta potencijalnih konflikata.¹¹ Sartori s tim u vezi podvlači da nije bitan sam izbor između većinskog ili proporcionalnog izbornog sistema, već njegova potpuna prihvatljivost i mogućnost da se nakon izbora osigura stabilna i odgovorna vlada.

Definisanje okvira izbornog sistema suštinski determiniše i struktuiranje partijskog sistema. Prema Đovaniju Sartoriju većinski sistem je umnogome bolji, jer njegov antipod — proporcionalni sistem neretko dovodi do „svadljivih i blokiranih koalicionih vlada”.¹² Štaviše, Sartori tvrdi i da većinski izborni sistem utiče na formiranje dvopartijskih sistema, koji su umnogome stabilniji nego umereno ili visoko pluralizovani partijski sistemi. Primenom proporcionalnog izbornog sistema se, zaključuje on, podstiče dodatna fragmentacija društva i vodećih političkih partija, što može uticati i na nestabilnost celokupnog političkog sistema. Arend Lajphat pak ističe da je proporcionalni izborni sistem bolji od većinskog, jer omogućava da se posebno u sistemima konsocijativne demokratije, odnosno duboko i višestruko podeljenim društvima, očuva puna reprezentativnost predstavničkih organa vlasti.¹³ U izvesnoj meri se i njegov „neistomišljenik” Sartori slaže sa navedenom ocenom, navodeći pritom da je njegova primena dopuštena za „naročito ‘teška’ društva”.¹⁴ Lajphart takođe naglašava i značaj visine izbornog praga (cenzusa), i analizirajući njihov učinak na formiranje izbornih sistema navodi da se u savremenim demokratijama oni kreću od 0,67% u Holandiji, pa sve do 5% u Nemačkoj i na Novom Zelandu.

U zemljama nekadašnjeg Istočnog bloka u periodu od 1989. do 1992. godine usledila su početna definisanja pojedinih segmenata izbornih sistema, a nakon nekoliko izbornih ciklusa započela je i njihova postepena rekonceptualizacija kroz usvajanje nove ili modifikovanje postojeće zakonske regulative. Nakon prvobitne dominacije većinskog izbornog

11 Milan N. Jovanović, *Oblikovanje izborne demokratije: Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Rusija, Ukrajina*, Institut za političke studije, „Službeni list SCG”, Beograd, 2006, str. 19-20.

12 Đovani Sartori, *Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi*, op. cit., str. 81.

13 Arend Lajphart, *Modeli demokratije: oblici i učinak vlade u trideset šest zemalja*, „Službeni list SCG”, Beograd, CID, Podgorica, 2003, str. 171-90.

14 Đovani Sartori, *Uporedni ustavni inženjering*, op. cit., str. 95.

sistema u gotovo svim državama Centralne i Istočne Evrope početkom protekle decenije, usledio je i postepen prelazak na proporcionalni izborni sistem.¹⁵ Ovo potvrđuje i tok reformi izbornih sistema i u većini zemalja nastalih na tlu nekadašnje Jugoslavije.

OSNOVNA OBELEŽJA IZBORNIH SISTEMA DRŽAVA NASTALIH NA TLU NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE

U samom početku uvođenja partijskog pluralizma u većini zemlja nastalih na tlu nekadašnje Jugoslavije, a pre svega u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, dominirao je većinski izborni sistem. To je u trenutku započinjanja višepartizma odgovaralo vodećim političkim partijama, koje su svoju tadašnju natpolovičnu većinu u biračkom telu dodatno osnažile uvođenjem većinskog izbornog sistema povećavajući pritom i broj osvojenih mandata.¹⁶ No, kako se postepeno odvijao proces demokratizacije društva i erozije uticaja vladajućih političkih sistema usledilo je preispitivanje postojećeg modela izbornog sistema i postepen prelazak na proporcionalni izborni sistem. Danas je u svim južnoslovenskim zemljama ustanovljen proporcionalni izborni sistem, s tim što se unutar njih razlikuju modeli preraspodele mandata, broj izbornih jedinica, visina cenzusa, i sl. Za ovu skupinu izbornih sistema se još uvek, međutim, ne može reći da su stabilni i čvrsto strukturirani, jer su primenjeni u okviru malog broja izbornih ciklusa (do pet).

Slovenija. Slovenački parlament je sastavljen iz dva doma Državnog zbora i Državnog saveta. Državni zbor se sastoji od 90 poslanika, koji se biraju prema proporcionalnom izbornom sistemu, sa cenzusom od 4%, dok se mandati raspoređuju u skladu sa Drupovom kvotom.¹⁷

Državni savet čini četrdeset predstavnika poslodavaca, zaposlenih, zanatlija, seljaka, vanprivrednih delatnosti, kao i predstavnika lokalnih zajednica.¹⁸ Za „autohtone” nacionalne manjine – Italijane i Mađare, u

15 Milan N. Jovanović, *Oblikovanje izborne demokratije: Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Rusija, Ukrajina*, op. cit., str. 30.

16 Izuzetak predstavljaju Bosna i Hercegovina i Republika Crna Gora.

17 „Zakon o volitvah v Državni zbor”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 44/1992.

18 „Zakon o Državnem savetu”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 44/1992; „Zakon o delovlčitvi volilnih enot za volitve predstavnikov lokalnih interesov v Državni svet”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 48/1992.

Državnom zboru je rezervisano po jedno mesto. Oni se biraju na osnovu primene Hareove metode, zahvaljujući čemu je ostavljena mogućnost pripadnicima navedenih etničkih zajednica da se putem preferencijalnog glasanja odaberu najreprezentativniji predstavnici dveju manjinskih zajednica.

Celokupna teritorija Republike Slovenije podeljena je na deset izbornih jedinica.¹⁹ U okviru osam izbornih jedinica se bira po 11, a u preostalim dvema biraju se poslanici iz reda mađarske i italijanske manjine. Izborne jedinice su obrazovane tako da se izbor poslanika vrši prema približno istom broju glasača. Prilikom izbora poslanika u Državni savet, formiraju se 22 izborne jedinice na teritoriji Slovenije, u kojima se bira po jedan poslanik, tj. predstavnik lokalnih zajednica, u skladu sa jednokružnim većinskim izbornim sistemom.

Prilikom određivanja broja mandata u Državnom zboru, kao što je ranije napomenuto, koristi se tzv. Drupov količnik (nazvana prema britanskom advokatu Henriju Drupu – Henry Droop), odnosno podela ukupnog broja glasova sa brojem mandata uvećanim za jedan.²⁰ U Sloveniji danas postoje tzv. zatvorene izborne liste, odnosno svaki izborni subjekt dobija mandate, ali prema ranije utvrđenom redosledu kandidata u okviru izbornih jedinica. Mandati koji pritom ostaju neraspoređeni u izbornim jedinicama, raspoređuju se u skladu sa D'Ontovom metodom.²¹ Sa druge strane, prilikom izbora poslanika iz reda mađarske i italijanske manjine koristi se većinski (jednokružni) sistem.

Na osnovu iskustva razvijenih demokratskih zemalja može se, međutim, uočiti da je u Sloveniji zadržan prilično visok cenzus za ulazak poslanika u Državni zbor od 4%, koji na određeni način eliminiše manje političke partije.

Hrvatska. Tokom protekle decenije u Hrvatskoj je došlo do evolucije iz dominantno većinskog u umereno većinski, a potom i proporcionalni izborni sistem.²² Njegovo konstituisanje bilo je u potpunosti kreirano od

19 Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, JP „Službeni list SCG”, Fakultet političkih nauka, Institut za političke studije, Beograd, 2004, str. 379-400.

20 Ibidem, str. 392-3.

21 Ibidem, str. 392.

22 Srđan Vrcan, „Izbori u Hrvatskoj devedesetih: simptomatičan slučaj ili anomalija?”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavičević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCSR, Zagreb, 2002, str. 229-46.

strane tadašnjih političkih elita i nedvosmisleno je uticao na partijski sistem u kome je dominirala jedna politička partija – Hrvatska demokratska zajednica.²³ Danas se zastupnici u Hrvatskom saboru biraju u skladu sa proporcionalnim izbornim sistemom, sa velikim brojem izbornih jedinica, dok se mandati raspoređuju u skladu sa D'Ontovom metodom.

Hrvatski sabor se od 1990. do 1997. godine se sastojao od Zastupničkog i Županijskog doma. Danas je, međutim, hrvatski parlament jednodoman. Jedini predstavnički dom – Hrvatski sabor, prema Ustavu Republike Hrvatske, ima neuobičajen broj zastupnika – Ustavom republike Hrvatske ustanovljeno je da ima “najmanje 100 a najviše 160 zastupnika”.²⁴ Ovakvo ustavno rešenje broja zastupnika neretko je korišćeno tokom protekle decenije u cilju očuvanja vlasti Hrvatske demokratske zajednice na vlasti, a zahvaljujući pažljivom odabiru izbornog sistema i (pre)oblikovanju izbornih jedinica.

U skladu sa Zakonom o izboru zastupnika u Hrvatski sabor (2003), predviđeno je da svi građani, na osnovu opšteg biračkog prava, biraju zastupnike u okviru 12 izbornih jedinica.²⁵ U okviru 10 izbornih jedinica se, prema navedenom zakonu, bira 140 zastupnika, odnosno po 14 zastupnika u svakoj od njih. Izborne jedinice su obrazovane tako da se u većoj meri podudaraju sa postojećom administrativnom podelom Republike Hrvatskoj na opštine, gradove i županije.²⁶ U okviru izborne jedinice broj 11, biraju se zastupnici Hrvata u „dijaspori”, odnosno susednoj Bosni i Hercegovini i inostranstvu, dok se u 12. jedinici, koja pokriva celokupnu teritoriju Republike Hrvatske, biraju zastupnici iz reda nacionalnih manjina. Naime, pripadnici srpske manjine biraju tri zastupnika u Hrvatskom saboru, dok Mađari, Italijani, Česi, Slovaci Austrijanci, Bugari, Nemci, Poljaci, Romi, Rumuni, Rusini, Rusi, Turci, Ukrajinci, Vlasi, Jevreji, Albanci, Bošnjaci, Crnogorci, Makedonci i Slovenci biraju jednog zastupnika.

Broj zastupničkih mesta u Hrvatskom saboru se utvrđuje u skladu sa D'Ontovom metodom i to tako što se ukupan broj važećih glasova deli sa 140, koliki je trenutno i ukupni broj zastupnika u ovom predstavničkom

23 Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, op. cit., str. 401-20.

24 „Ustav Republike Hrvatske”, članak 71.

25 „Zakon o izboru zastupnika u Hrvatski sabor”, *Narodne novine*, br. 69/2003 (prečišćen tekst).

26 „Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor”, *Narodne novine*, br. 116/1999.

telu. Prilikom konkretne raspodele mandata predviđen je i izrazito visok izborni cenzus od 5%.

U izornoj jedinici broj 11 za „dijasporu” raspoređuje se 14 mandata u Hrvatskom saboru, a na osnovu glasanja birača sa prebivalištem izvan Republike Hrvatske. Broj zastupničkih mesta se određuje tako što se ukupan broj važećih glasova u deset jedinica na teritoriji Republike Hrvatske podeli sa 140, nakon čega se dobije količnik, sa kojim se potom deli broj važećih glasova u ovoj izornoj jedinici. Potom se na osnovu D’Ontove metode utvrđuje tačan broj osvojenih mandata u ovoj „posebnoj” izornoj jedinici. Međutim, na poslednjim parlamentarnim izborima, koji su u Hrvatskoj održani novembra 2003. godine, glasovi „dijaspore” su uticali na konstituisanje vlasti u ovoj zemlji i povratak Hrvatske demokratske zajednice. I pored brojnih žalbi Saveta Evrope u vezi sa praksom glasanja državljana Republike Hrvatske u inostranstvu, izorno zakonodavstvo ove zemlje nije izmenjeno.²⁷

Hrvatski izborni sistem je veoma sličan izbornim modelima većine postkomunističkih zemljama, uključujući i zemlje nastale na tlu nekadašnje Jugoslavije. No, izrazito visok cenzus od 5% ostavlja na političkoj margini brojne političke partije i kandidate, ali ujedno utiče i na jačanje dve vodeće političke partije – Hrvatske demokratske zajednice i Socijaldemokratske partije Hrvatske.

Bosna i Hercegovina. Zahvaljujući veoma složenom političkom sistemu u Bosni i Hercegovine predstavnici međunarodne zajednice u ovoj zemlji, a pre svega lokalna misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), uticali su da se uoči parlamentarnih izbora koji su bili održani 2002. godine usvoji jedinstveni izborni zakon.²⁸ Ovim se pravnim aktom u potpunosti regiliše izborni sistem na nivou države Bosne i Hercegovine, njenih entiteta, kantona i opština.

Zakonodavac se u osnovi opredelio za proporcionalni izborni sistem, i postojanje većeg broja višemandatnih jedinica, što je uslovljeno i složenim sastavom ove države. Štaviše, zahvaljujući dvoentitetskoj strukturi ove zemlje bilo je neophodno utvrđivanje postojanja proporcionalnog i kompenzacionog izbornog sistema.²⁹ Zahvaljujući kompenzacionom

27 Vladimir Đerić, *Članstvo države u Savetu Evrope: uslovi, postupak prijema i nadzor nad izvršenim obavezama*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2001, str. 29.

28 „Izborni zakon Bosne i Hercegovine”, *Službene novine BiH*, br. 20/2002 i 25/2002.

29 Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 196-7.

izbornom sistemu došlo je do svojevrsne mešavine dva nivoa izbornih cenzusa (od 3-5%), radi zaštite potpune jednakopravnosti sva tri bosanskohercegovačka naroda – Srbi, Hrvati i Bošnjaci – u uslovima kada je povratak njihovih pripadnika još uvek neadekvatno ostvaren u većem delu zemlje.³⁰

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine se, važno je napomenuti, sastoji od dva veća – Veća naroda i Predstavničkog doma. Veće naroda Parlamentarne skupštine BiH čini 15 poslanika, od kojih se deset bira u Domu naroda Parlamenta Federacije BiH (po pet Bošnjaka i Hrvata), a pet u Narodnoj skupštini Republike Srpske (predstavnici Srba). Prilikom izbora poslanika u Predstavničkom veću Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, od ukupno 42 mesta, Federaciji BiH pripada 28, a Republici Srpskoj 14 poslanika. Ipak, u okviru izbora poslanika iz Federacije Bosne i Hercegovine svi članovi parlamenta države se biraju u višemandatnim jedinicama, s tim što se 21 poslanik bira proporcionalnim izbornim sistemom i uz primenu Sent-Lajgijeve metode preraspodele mandata te cenzusom od 3%. Preostalih 7 mandata su tzv. kompenzacioni mandati, a prilikom njihovog raspoređivanja se primenjuje Sent-Lagijeva metoda uz cenzus od 5%. U okviru raspodele ovih mandata učestvuju samo političke partije i koalicije, ali ne i nezavisni kandidati, čime se pokušava očuvati zagarantovano učešće svih etničkih zajednica u najvišem predstavničkom telu BiH. Prema istom izbornom načelu raspoređuje se i 14 poslaničkih mandata iz Republike Srpske, i to tako što se 9 poslanika bira na osnovu „čistog” proporcionalnog izbornog sistema, dok se ostatak bira u skladu sa kompenzacionim sistemom.

Teritorija Federacije Bosne i Hercegovine je podeljena na pet, dok je Republika Srpska podeljena na tri izborne jedinice. Takođe, važno je napomenuti da na svim izbornim nivoima u Bosni i Hercegovini dominiraju zatvorene liste, odnosno izborne liste sa striktno utvrđenim, i u samo izuzetnim okolnostima promenljivim rasporedom. Ovakav oblik izbornih lista uveden je zbog neophodne kontrole koju sprovodi Misija OEBS-a u Bosni i Hercegovini u odnosu na potencijalne kandidate za državni i entitetske parlamente, a u skladu sa (polu)protektorskom ulogom međunarodne zajednice u ovoj državi.

30 Florian Bieber, „Institucionaliziranje etničnosti: postignuća i neuspjesi nakon ratova u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji”, *Forum Bosnae* (specijalno izdanje), broj 25/04, Sarajevo, 2004, str. 31-47.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine sastoji se od 98 poslanika, od kojih svim konstitutivnim narodima mora pripasti najmanje četiri mesta. Veći deo mandata (oko 70%) se utvrđuje u okviru deset višemandatnih izbornih jedinica, dok se između 23-27% mandata predstavlja tzv. kompenzacione mandate. Ukoliko političke partije svih konstitutivnih naroda ne osvoje najmanje 4 poslanika, utvrđuje se lista kompenzacijskih mandata, koji se potom preraspodeljuju tako što se ovaj minimalni broj mandata raspoređuje između političkih partija i koalicija koje su učestvovala u izbornom procesu, ma koliko da su oni glasova osvojili. Gotovo sasvim istovetna rešenja važe i prilikom izbora 83 poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srpske.

Treba napomenuti da najviša entitetska zakonodavna tela od 2002. godine imaju po dva veća. U Republici Srpskoj pored Narodne skupštine postoji i Veće naroda, sačinjeno od istog broja poslanika Srba, Bošnjaka i Hrvata, koji se biraju iz reda klubova poslanika u skupštini. Takođe, u okviru Parlamenta Federacije BiH postoji Dom naroda, koga čini jednak broj predstavnika bosanskohercegovačkih konstitutivnih naroda, s tim što njegove članove delegiraju skupštine deset kantona.³¹

Duboka troetnička podela zemlje se odražava i na izborni sistem, premda su pojedina rešenja sadržana u Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine (2002) to pokušala da zaobiđu. Naravno, ovo se na prvom mestu odnosi na primenu modela konsocijativne demokratije u BiH, putem koje se osigurava recipročno i zagarantovano učešće svih etničkih zajednica u predstavničkim, a zatim i u drugim državnim i entitetskim telima i institucijama.

Srbija i Crna Gora. U okviru nekadašnje Savezne Republike Jugoslavije (1992-2002), postojao je, kao i u većini postkomunističkih zemalja, vidan prelazak sa kombinovanog većinsko-proporcionalnog, preko delimično proporcionalnog do sasvim proporcionalnog izbornog sistema prilikom izbora poslanika u Veću republika Savezne skupštine.³² Ipak, sve lošiji izborni rezultati vladajuće srpske partije – Socijalističke partije Srbije tokom protekle

31 „Sporazum o provedbi Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda”, član 3, Ured Visokog predstavnika, Sarajevo, 27. mart 2006, Internet: http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/default.asp?content_id=7275, 15/04/2003.

32 Vladimir Goati, „Izborni sistem Srbije”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, op. cit., str. 247-65.

decenije bili su „ublaženi” uvođenjem između 9 i 29 izbornih jedinica, čime je stvarni učinak proporcionalnog sistema bio doveden u pitanje.

Na nivou do nedavno postojeće državne zajednice, poslanici u Skupštini Srbije i Crne Gore biraju se u predstavničkim telima dveju država članica. To znači da se iz Narodne skupštine Republike Srbije bira 91, a iz Skupštine Republike Crne Gore 35 poslanika u Skupštini državne zajednice Srbija i Crna Gora (ukupno 126).³³ Ovakav oblik nekompetitivnih, odnosno delegatskih izbora zasnovan je na nedemokratskom principu i više je imanentan pojedinim međunarodnim organizacijama, nego savremenim složenim državama.³⁴ I pored toga što je u Ustavnoj povelji državne zajednice Srbija i Crna Gora postojala odrednica po kojoj će se posredno biranje poslanika u skupštini ove države, nakon isteka roka od dve godine od stupanja na snagu ovog dokumenta (2005), zameniti direktnim izborom, ovo je zahvaljujući usvajanju amandmana na ovaj dokument 2005. godine ipak izostalo.³⁵

Srbija. U Republici Srbiji je tokom protekle decenije izmenjeno nekoliko veoma različitih izbornih sistema. Prvi izbori u Srbiji, održani 1990. godine, bili su organizovani prema dvokružnom većinskom izbornom sistemu, dok je na narednim izborima održanim 1992. godine bio uveden proporcionalni izborni sistem sa devet izbornih jedinica. Naravno, to je odgovaralo tada vladajućoj Socijalističkoj partiji Srbije, da putem uvođenja novih izbornih jedinica „razbije” pojedina uporišta opozicije. I na narednim izborima održanim 1993. godine bio je primenjen isti izborni zakon.

Zahvaljujući eroziji podrške Socijalističke partije Srbije u biračkom telu, već na izborima koji su bili održani 1997. godine, usledilo je redefinisanje izbornih jedinica, te njihovo povećanje sa 9 na 29. Iako je veliki deo opozicionih partija bojkotovao ove izbore, povećanje broja izbornih jedinica je i dalje održalo primat Socijalističke partije Srbije i njenih koalicionih partnera – Jugoslovenske levice i Nove demokratije.

33 „Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora”, Beograd, 27. januar 2003, *Međunarodna politika*, god. LIII, br. 1108, Beograd, oktobar-decembar 2002, Dokumenti, str. I-IV.

34 Odrednica: „Delegatski izbori”, u: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, op. cit., str. 58-9.

35 „Sporazum o izmeni Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora”, stav 1, Beograd, 7. april 2005, *Međunarodna politika*, god. LVI, br. 1118-1119, Beograd, april-septembar 2005, Dokumenti, str. I.

Oblikovanje izbornog sistema u Srbiji tokom protekle decenije bilo je pažljivo vršeno od strane partija na vlasti. One su uspevale da na osnovu povećanja broja izbornih jedinica, i njihovog kreiranja prema oblastima u kome su režimske partije imale tradicionalno jako uporište, suštinski utiču na dodatno povećanje broja mandata koje su osvojili.³⁶

Aktuelni Zakon o izboru narodnih poslanika, koji je važio na izborima 2000. i 2003. godine, uveo je proporcionalni izborni sistem sa utvrđenim cenzusom od 5%, dok je, u skladu sa njim, celokupna teritorija Republike Srbije definisana kao jedna izborna jedinica.³⁷ Ovako izrazito visok cenzus ostavio je izvan parlamenta brojne političke partije manjinskih etničkih zajednica, kao i manje političke partije, koje se duže od pet godina zalažu za smanjenje izbornog cenzusa sa 5% na 3%. Problem zastupljenosti partija manjinskih etničkih zajednica u Narodnoj skupštini Republike Srbije ipak je prevaziđen tako što je u skladu sa Zakonom o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika iz 2004. godine uvedena odrednica prema kojoj će one ući u parlament i ukoliko ne osvoje najmanje 5% glasova.³⁸ Naime, Republička izborna komisija će biti ovlašćena da još u toku kandidovanja odredi koje političke partije i koalicije imaju položaj zastupnika interesa manjinskih zajednica. Način raspodele njihovih mandata u Narodnoj skupštini Republike Srbije nije, međutim, ovim pravnim aktom detaljno definisan.

Prema važećoj pravnoj regulativi, a pre svega Zakonu o izboru narodnih poslanika iz 2000. godine, u Srbiji postoje zatvorene neblokirane liste, što znači da njihovi podnosioci posle objavljivanja rezultata utvrđuju redosled mesta u parlamentu, s tim što najmanje 1/3 poslanika mora biti sa ranije podnete izborne liste. I u Srbiji se, kao i u Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori i Makedoniji, koristi D'Ontova metoda prilikom raspodele mesta u parlamentu. Na osnovu nje se ukupan broj važećih glasova na izborima deli sa 250 (što je broj poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srbije), a potom se prilikom definitivne raspodele u obzir uzimaju samo one političke partije i koalicije, koje su osvojile više od 5% glasova u biračkom telu. No, na ovaj

36 Videti: Vladimir Goati, „Izborni sistem Srbije”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, op. cit., str. 248-51.

37 „Zakon o izboru narodnih poslanika”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2000.

38 „Zakon o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika”, član 13, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 18/2004.

način dolazi do „prelaska” glasova manjih političkih partija (onih koje nisu prešle visoki izborni prag) dvema prvoplasiranim partijama ili koalicijama.

U Srbiji danas ne postoje značajniji otpori navedenim zakonskim rešenjima, izuzimajući pojedine zahteve za smanjenje izbornog cenzusa sa 5% na 3%, te utvrđivanje izbornih jedinica, čime bi se postigla adekvatnija reprezentativnost predstavničkog tela ove republike.

Posle usvajanja Ustava Republike Srbije 8. novembra 2006. godine biće održani izbori za 250 narodnih poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srbije u skladu sa ranije usvojenom izbornom regulativom.³⁹

Prilikom izbora poslanika u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine tokom protekle decenije bili su korišćeni jednokružni većinski izborni sistem (1990), zatim dvokružni većinski izborni (1992), dok su na izborima 1996. i 2000. godine u drugom krugu učestvovala čak tri kandidata. To je uslovalo i katastrofalne rezultate Socijalističke partije Srbije i Srpske radikalne stranke, na pokrajinskim izborima koji su bili održani 2000. godine.⁴⁰ Ipak, novi izborni sistem, utvrđen 2003. godine, predviđa da se 120 poslanika u Skupštini AP Vojvodine bira u skladu sa mešovitim većinsko-proporcionalnim izbornim sistemom. Prema proporcionalnom izbornom sistemu u Vojvodini se, kao jednoj izornoj jedinici, bira 60 poslanika, na osnovu liste političkih stranaka, koalicija i grupa građana. Takođe, prema većinskom izbornom sistemu bira se 60 poslanika, između pojedinačno utvrđenih kandidata u isto toliko izbornih jedinica. Uvođenjem ovakvog izbornog sistema, političke partije koje podržavaju autonomiju Vojvodine – Liga socijaldemokrata Vojvodine, Demokratska stranka i Savez vojvođanskih Mađara uspele su da preoblikovanjem izbornih jedinica umanje uticaj u biračkom telu pokrajine nesumnjivo najuticajnije Srpske radikalne stranke.

Prema Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu, skupština ovog entiteta pod međunarodnim protektoratom sastoji se od 120 poslanika, od kojih se stotinu bira proporcionalnim izbornim sistemom.⁴¹

39 „Ustav Republike Srbije”, član 100, i „Ustavni zakon za sprovođenje Ustava Republike Srbije”, član 3, stav 1, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98/2006.

40 Vladimir Goati, „Izborni sistem Srbije”, op. cit., u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, str. 252–3.

41 „Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu”, UNMIK uredba br. 2001/9, poglavlje 9, Privremene institucije samouprave, član 9.1.1.-3,1,3.

Ostatak od 20 mandata dele predstavnici „manjinskih” etničkih zajednica. Tako je za srpsku zajednicu, osigurano 10 mesta, dok je za Rome, Aškalije i Egipćane obezbeđeno ukupno četiri poslanička mesta. Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici, prema Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu, pripadaju tri mesta, a potom turskoj dva i goranskoj jedno.

Stotinu mandata u Skupštini Kosova se određuje prema proporcionalnom izbornom sistemu.⁴² Raspodela mandata se vrši u skladu sa Sent-Lagijevom metodom, dok je cela teritorija Kosova i Metohije definisana kao jedna izborna jedinica.⁴³ Na Kosovu i Metohiji primenjuje se i sistem zatvorenih lista, koje tokom procesa utvrđivanja kandidatura mora da potvrdi i Centralna izborna komisija. Zatvorene liste na KiM se koriste kako bi se lica osumnjičena za ratne zločine i druga teža krivična dela onemogućila da učestvuju u izbornom procesu. Slična rešenja su uvedena i u izbornom sistemu Bosne i Hercegovine tokom 2002. godine. Određivanje Kosova i Metohije kao jedne izborne jedinice nije vezano isključivo za želju međunarodne zajednice da se očuva celovitost ovog entiteta. Naime, uvođenjem ovakvog rešenja osigurana je adekvatnija reprezentativnost Skupštine Kosova, ali i mogućnost da se 20 poslanika iz redova manjinskih etničkih zajednica izabere na području cele pokrajine.

Crna Gora. Posebnost izbornog sistema Crne Gore predstavlja činjenica da je u njoj od uvođenja višepartizma, 1990. godine postojao proporcionalni izborni sistem.⁴⁴ Jedino je u međuvremenu varirao broj izbornih jedinica (1-14), kao i visina izbornog cenzusa od 3 do 5%.

Danas je celokupna teritorija Crne Gore definisana kao jedna izborna jedinica. Na osnovu postojećih zakonskih rešenja, u ovoj republici utvrđen je i relativno nizak izborni cenzus od 3%, a mandati se raspodeljuju na osnovu D’Ontove metode. U Crnoj Gori, kao i u Srbiji, postoje zatvorene neblokiranе liste, odnosno njihovi podnosioci su u obavezi da polovinu

42 *Politički subjekti koji učestvuju na skupštinskim izborima na Kosovu 2004. godine: Brošura političkih subjekata*, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija na Kosovu, Priština, 2004, str. 2-3.

43 *Tabela za dodelu redovnih poslaničkih mesta po formuli Sainte-Laguë*, OSCE Mission in Kosovo, CEC, UNMIK, Priština, 2004; Uredba o izborima za Skupštinu Kosova, UNMIK uredba br. 2004/12.

44 Veselin Pavićević, „Izborni sistem Crne Gore”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, op. cit., str. 215.

osvojenih mandata rasporede prema redosledu koji je utvrđen na izbornoj listi tokom kandidovanja, dok ostatak može biti izmenjen. Četiri poslanika iz reda manjinskih zajednica biraju se u skladu sa posebnom odlukom Skupštine, a na ovaj način se uvodi pozitivna diskriminacija pripadnika albanske, bošnjačke i hrvatske etničke zajednice u Republici Crnoj Gori.⁴⁵

Makedonija. Postojeći izborni sistem u Makedoniji ustanovljen je nakon eskalacije međuetničkih sukoba u ovoj zemlji početkom ove decenije. Po potpisivanju Ohridskog sporazuma 2001. usvojen je u Sobraanju Makedonije naredne godine ceo niz izbornih zakona, čime se on umnogome „prilagodio” složenoj etničkoj strukturi ove zemlje i modelu konsocijativne demokratije.⁴⁶

Makedonski izbori sistem je danas zasnovan na čisto proporcionalnom izbornom obrascu prilikom izbora poslanika u Sobraanju. Do ovakvog rešenja došlo je zahvaljujući zalaganju pojedinih međunarodnih organizacija, a pre svega OEBS-a. Navedeno redizajniranje izbornog sistema u Makedoniji bilo je podržano i od strane vodećih političkih partija u ovoj zemlji – Socijaldemokratskog saveza Makedonije i VMRO – Demokratske partije makedonskog nacionalnog jedinstva. Naravno, zahvaljujući uvođenju brojnih pogodnosti za albanske političke partije u Makedoniji (pre svega Demokratsku uniju za integraciju i Demokratsku partiju Albanaca), reforma izbornog sistema bila je široko prihvaćena i u ovom delu biračkog tela.⁴⁷

Sobraanje, jednodomno predstavničko telo Republike Makedonije, sastoji se od 120 poslanika. Poslanici se biraju u okviru šest izbornih jedinica. Obrazovanje izbornih jedinica uređeno je u skladu sa posebnim organskim zakonom, a svaka od izbornih jedinica ima oko 280 000 stanovnika. (+–3%).⁴⁸ Prilikom njihovog teritorijalnog oblikovanja predviđeno da u

45 „Zakon o izboru odbornika i poslanika”, član 12, *Sužbeni list Republike Crne Gore*, br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 9/01, 41/02 i 46/02.

46 To su: „Zakon na izbor na prategnici vo Sobranieto vo Republika Makedonija”, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 42/2002; „Zakon na izbiracki spisok”, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 42/2002; „Zakon za izborni ediniци”, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 43/2002. i „Zakon na političkite partii”, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 43/2002.

47 Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, op. cit., str. 421–437.

48 „Zakon za izborni ediniци”, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 43/2002.

okviru četiri izborne jedinice dominira makedonsko stanovništvo, dok u preostalim dvema preovlađuju Albanci, Romi i Srbi.

Državna izborna komisija Makedonije vrši preraspodelu mandata u skladu sa D'Ontovim metodom. Zakon o izboru poslanika u Sobranju Makedonije, međutim, ne predviđa postojanje izbornog cenzusa, tako da sve političke partije mogu dobiti mandate, a u skladu sa postignutim izbornim rezultatima.

I u Makedoniji postoje, kao i u većini država nastalih na tlu bivše Jugoslavije, zatvorene liste, što omogućava političkim partijama da u Sobranje imenuju poslanike u skladu sa redosledom koji je u toku procesa kandidovanja dostavljen Državnoj izornoj komisiji.

Postkonfliktno redefinisavanje izbornog sistema u Makedoniji rezultiralo je uvođenjem klasičnog proporcionalnog modela. No, njegovu osobenost u odnosu na druge postkomunističke zemlje predstavlja nedostatak zakonskog definisanja izbornog cenzusa. Navedeno redizajniranje izbornog sistema Makedonije, a posebno „etničko” oblikovanje izbornih jedinica nesumnjivo utiče na adekvatniju predstavljenost manjinskih etničkih zajednica u Sobranju. Ovo se na prvom mestu odnosi na albansku etničku zajednicu, ali i Rome i Srbe. Ipak, ovakvo određivanje izbornih jedinica, i svojevrsna podređenost izbornog sistema etničkom načelu, može dovesti do „teritorijalne podele i federalizovanja unitarne Makedonije.”⁴⁹

ZAKLJUČAK

U svim zemljama i tlu nekadašnje Jugoslavije danas se jasno može uočiti dominacija proporcionalnih izbornih sistema. Kao i u većini postkomunističkih zemalja i u navedenoj grupi država bio je vidan postupan prelazak sa većinskih na proporcionalne izborne sisteme, što su uglavnom određivale tadašnje političke elite u skladu sa vlastitim interesima.⁵⁰ Nakon opredeljenja za prelazak na proporcionalni izborni sistem u ovim zemljama, došlo je, takođe, i do određenog oblika „interesnog” manipulisanja uvođenjem većeg broja izbornih jedinica i „prekrajanja” njihovog teritorijalnog rasporeda. To se na prvom mestu odnosi na razvoj izbornih

49 Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, op. cit., str. 436.

50 Milan N. Jovanović, *Oblikovanje izborne demokratije: Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Rusija, Ukrajina*, op. cit., str. 13-50.

sistema u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori, tokom protekle decenije. Drastično povećanje broja izbornih jedinica u izbornom sistemu Srbije 1997. godine, doprinelo je ojačavanju pozicije tada vladajuće Socijalističke partije Srbije i njenih koalicionih partnera u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Ova partija je i tri dana po gubitku vlasti, 9. oktobra 2000. godine, uticala da se donese sasvim novi izborni zakon, u skladu sa kojim je uveden proporcionalni sistem bez izbornih jedinica, što joj je omogućilo da očuva parlamentarni status i nakon veoma loših izbornih rezultata na republičkim parlamentarnim izborima koji su usledili krajem iste godine.

Uočljivo je, takođe, da u svim državama nastalim na tlu nekadašnje Jugoslavije dominiraju tzv. zatvorene liste (ili zatvorene blokirane liste). Još jedno obeležje karakteriše sve ove izborne sisteme, a reč je o načinu glasanja „jedan čovek-jedan glas”, sa izuzetkom izbora poslanika iz reda mađarske i italijanske zajednice za Državni zbor Republike Slovenije. Višemandatne izborne jedinice postoje u svim državama regiona izuzimajući Republiku Srbiju i Republiku Crnu Goru, u kojima su republike utvrđene kao jedna izborna jedinica. Izborne jedinice se najčešće organizuju u skladu sa posebnim zakonima i na osnovu određenih kriterijuma, poput broja stanovnika, postojećih geografskih i postojećih administrativnih celina, i sl. U nekim postkonfliktnim državama i entitetima – Bosna i Hercegovina, Kosovo i Metohija, i Makedonija, izborni sistemi su oblikovani pod izrazitim uticajem Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, te oni u sebi uključuju i određene etničke posebnosti ovih društava.⁵¹

Dve metode „najvećeg broja” dominiraju prilikom utvrđivanja broja mandata političkih partija i koalicija u predstavničkim organima južnoslovenskih država i entiteta. To su D’Ontova i Sent-Lagijeva metoda, između kojih ne postoji suštinska, već isključivo matematička razlika. Sa druge strane, izborni cenzusi u južnoslovenskim državama se uglavnom kreću između 3 i 5%, što utiče i na formiranje partijskih sistema, odnosno njihovu umerenu ili izrazitu polarizovanost. U Makedoniji i na Kosovu i Metohiji ne postoji zakonski utvrđen izborni cenzus, zahvaljujući čemu se njihovi proporcionalni sistemi mogu nazvati „čistim”.⁵²

51 Florian Bieber, „Institucionaliziranje etničnosti: postignuća i neuspjesi nakon ratova u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji”, op. cit., str. 39-43.

52 Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, op. cit., str. 436.

Postavlja se, takođe, i pitanje o tome da li izborni sistemi država nastalih na tlu nekadašnje Jugoslavije mogu doprineti adekvatnoj zaštiti prava manjinskih etničkih zajednica koje žive u njima, odnosno da li oni mogu ublažiti postojeće međuetničke netrpeljivosti. Naravno, da bi se to jasno uočilo neophodno je da prođe više od pet izbornih ciklusa. Ipak, uvođenje zagaranovanih mesta za manjinske etničke zajednice u predstavničkim organima Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore, a odnedavno i Srbije, može pospešiti njihovu pozitivnu diskriminaciju, ali i lakše artikulisanje njihovih zahteva prema centralnim vlastima ovih zemalja.⁵³ Važno je napomenuti, da prisustvo manjinskih etničkih zajednica nije isključivo svedeno na broj zagaranovanih mesta u parlamentima postjugoslovenskih država, već da im je putem proporcionalnog sistema i višemandatnih izbornih jedinica ostavljena i mogućnost za osvajanje dodatnih mandata.

53 Florian Bieber, „Institucionaliziranje etničnosti: postignuća i neuspjesi nakon ratova u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji”, op. cit., str. 31-47.

Tabela br. 1: Pregled osnovnih komponenata izbornih sistema u državama i entitetima nastalim na tlu bivše Jugoslavije

Zemlja/Entitet	Izborni sistem	Oblik kandidature	Oblik glasanja	Nivo dodele mandata	Metode pretvaranja glasova u mandate
Republika Slovenija	Proporcionalni izborni sistem u višemandatnim izbornim jedinicama	Zatvorene, neblokiranje liste	1 glas sa opcionim preferiranjem	Izborna jedinica	Drupova metoda; Hareova kvota za mađarsku i italijansku manjinu; cenzus 4%
Republika Hrvatska	Proporcionalni izborni sistem u višemandatnim izbornim jedinicama	Zatvorene liste	1 glas	Izborna jedinica	D'Ontova metoda; cenzus 5%
Bosna i Hercegovina	Proporcionalni i kompenzacioni izborni sistem u višemandatnim izbornim jedinicama	Zatvorene liste	1 glas	Izborna jedinica Država (za komp. sist.)	Sent-Lagijeva metoda; cenzus 5% Sent-Lagijeva metoda; cenzus 3%
Republika Srbija	Proporcionalni izborni sistem	Zatvorene, neblokiranje liste	1 glas	Država	D'Ontova metoda; cenzus 5%
Kosovo i Metohija	Proporcionalni izborni sistem	Zatvorene liste	1 glas	Entitet	Sent-Lagijeva metoda; cenzus ne postoji
Republika Crna Gora	Proporcionalni izborni sistem	Zatvorene liste	1 glas	Država	D'Ontova metoda; cenzus 3%
Republika Makedonija	Proporcionalni izborni sistem u višemandatnim izbornim jedinicama	Zatvorene liste	1 glas	Izborna jedinica	D'Ontova metoda; cenzus ne postoji

Tabela sačinjena prema: Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb, 2003, str. 322-5; Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, JP „Službeni list Srbije i Crne Gore”, Fakultet političkih nauka, Institut za političke studije, Beograd, 2004, str. 379-400, 401-20. i 421-38; „Izborni zakon Bosne i Hercegovine”, *Službene novine BiH*, br. 20/2002 i 25/2002; Florian Bieber, „Institucionaliziranje etničnosti: postignuća i neuspjesi nakon ratova u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji”, *Forum Bosnae* (specijalno izdanje), broj 25/04, Sarajevo, 2004, str. 31-47; Vladimir Goati, „Izborni sistem Srbije”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCRSR, Zagreb, 2002, str. 247-65; *Politički subjekti koji učestvuju na skupštinskim izborima na Kosovu 2004. godine: Brošura političkih subjekata*, Organizacija za evropsku bezbednost i

saradnju, Misija na Kosovu, Priština, 2004, str. 2-3; Veselin Pavićević, „Izborni sistem Crne Gore”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCSR, Zagreb, 2002, str. 211-28.

LITERATURA

1. Đovani Sartori, *Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
2. Mirjana Kasapović, *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
3. Milan N. Jovanović, *Oblikovanje izborne demokratije: Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Rusija, Ukrajina*, Institut za političke studije, Službeni list SCG, Beograd, 2006.
4. Arend Lajphart, *Modeli demokratije: oblici i učinak vlade u trideset šest zemalja*, Službeni list SCG, Beograd, CID, Podgorica, 2003.
5. „Zakon o volitvah v Državni zbor”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 44/1992.
6. „Zakon o Državnem savetu”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 44/1992.
7. „Zakon o delovlčitvi volilnih enot za volitve predstavnikov lokalnih interesov v Državni svet”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 48/1992.
8. Milan N. Jovanović, *Izborni sistemi postkomunističkih država*, JP Službeni list SCG, Fakultet političkih nauka, Institut za političke studije, Beograd, 2004.
9. Srđan Vrcan, „Izbori u Hrvatskoj devedesetih: simptomatičan slučaj ili anomalija?”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCSR, Zagreb, 2002, str. 229-46
10. „Zakon o izboru zastupnika u Hrvatski sabor”, *Narodne novine*, br. 69/2003 (prečišćen tekst).
11. „Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor”, *Narodne novine*, br. 116/1999.
12. „Izborni zakon Bosne i Hercegovine”, *Službene novine BiH*, br. 20/2002 i 25/2002.

13. Florian Bieber, „Institucionaliziranje etničnosti: postignuća i neuspjesi nakon ratova u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji”, *Forum Bosnae* (specijalno izdanje), broj 25/04, Sarajevo, 2004, str. 31-47.
14. Vladimir Goati, „Izborni sistem Srbije”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCRSR, Zagreb, 2002, str. 247-65.
15. „Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora”, Beograd, 27. januar 2003, *Međunarodna politika*, god. LIII, br. 1108, Beograd, oktobar-decembar 2002, Dokumenti, str. I-IV.
16. „Sporazum o izmeni Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora”, Beograd, 7. april 2005, *Međunarodna politika*, god. LVI, br. 1118-1119, Beograd, april-septembar 2005, Dokumenti, str. I.
17. „Zakon o izboru narodnih poslanika”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2000.
18. „Zakon o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 18/2004.
19. „Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu”, UNMIK uredba br. 2001/9.
20. *Politički subjekti koji učestvuju na skupštinskim izborima na Kosovu 2004. godine: Brošura političkih subjekata*, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija na Kosovu, Priština, 2004.
21. *Tabela za dodelu redovnih poslaničkih mesta po formuli Sainte-Laguë*, OSCE Mission in Kosovo, CEC, UNMIK, Priština, 2004.
22. „Uredba o izborima za Skupštinu Kosova”, UNMIK uredba br. 2004/12.
23. Veselin Pavićević, „Izborni sistem Crne Gore”, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCRSR, Zagreb, 2002, str. 211-28.
24. „Zakon o izboru odbornika i poslanika”, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 9/01, 41/02 i 46/02.
25. „Закон на избор на пратетници во Собранието во Република Македонија”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 42/2002.

26. „Закон на избирачки список”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 42/2002.
27. „Закон за изборни единици”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 43/2002.
28. „Закон на политичките партии”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 43/2002.
29. „Закон за изборни единици”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 43/2002.

Dr. Dragan ĐUKANOVIĆ

ELECTORAL SYSTEMS IN THE COUNTRIES CREATED IN THE TERRITORY OF THE FORMER YUGOSLAVIA

SUMMARY

In the early 1990s, after multipartism had been introduced shaping of electoral systems commenced in the countries created on the territory of the former Yugoslavia. Related to this, the author points out that creation of electoral systems in the last decade was often made in the way the ruling political parties and newly-established elites found appropriate at that moment. Apart from this, in the author's opinion a similar process of reshaping of the framework of the electoral system was also characteristic for the countries of the former Eastern block. However, he concludes that parallel to the process of democratisation and gradual weakening of the dominant parties in the countries created after the break-up of the former Yugoslavia introduction of the so-called mixed (majority-proportional representation systems) and afterwards proportional representation patterns also took place. The primary, very bad impacts the proportional electoral systems produced on the political elites that were in power at that time was, after all, reduced by introduction of a large number of electoral constituencies and the way they were shaped, what basically put the opposition parties and coalitions at a disadvantage.

The author particularly analyses some components of the electoral systems in the states created in the territory of the former Yugoslavia. Concerning this, he concludes that the so-called closed lists dominate in all the mentioned countries, what implies that voters have no influence on the personal disposition. This means that they have no influence on whom the applicant of the list (a political party or a coalition) will appoint a member of the representative bodies in accordance with the results of the elections. With the exception of the Republic of Serbia and the Republic of Montenegro, in all states created in the territory of the former Yugoslavia there are electoral constituencies that are most often created by the rules laid down by special laws. Two methods of the so-called highest averages methods dominate in the countries

created in the territory of the former Yugoslavia in establishing a number of mandates for representative bodies. These are D'Hondt and Sainte-Laguë methods that do not substantially differ from each other, being to a great extent characteristic for the contemporary European electoral systems. However, in the South Slavic states there are different levels of electoral thresholds, or a qualified suffrage for entering the parliament (from 0 per cent in Macedonia to 5 per cent in Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia, respectively).

As the author concludes, the introduction of guaranteed representation of ethnic minorities in the representative bodies in all countries created in the territory of the former Yugoslavia cannot be considered appropriate until several future election cycles show that their position is improved.